

Prof. Jacek Gołaczyński
Uniwersytet Wrocławski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Piotra Machnija pt. Przepływ skutków prawnych na tle rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012r.-ujęcie prawnoprosesowe

1. Uwagi ogólne

Tematyka rozprawy doktorskiej odnosi się do swobody przepływu orzeczeń sądowych i dokumentów urzędowych w sprawach spadkowych, na podstawie zasadniczo, rozporządzenia spadkowego. Nie ma wątpliwości, że jest to zagadnienie istotne zarówno z punktu widzenia praktyki obrotu cywilnoprawnego oraz juralistycznego w Unii Europejskiej. Jak wskazuje autor we wstępie swojej rozprawy doktorskiej, wartość majątku spadkowego w sprawach transgranicznych w Unii Europejskiej rocznie wynosi ponad 123,3 mld euro. Zatem sprawność ustalania praw do spadku ma duże znaczenie, także dla realizacji podstawowych swobód Unii Europejskiej, czyli swobody przepływu osób, kapitału i usług. Bez szybkiego określenia kto nabywa spadek, nie można bowiem realizować swobody przepływu kapitału, czy osób. Z perspektywy Polski, także tematyka tej rozprawy ma znaczenie, bowiem szacuje się, że po akcesji Polski do Unii Europejskiej z Polski wyjechało około 2 mln polskich obywateli, co oczywiście powoduje także konsekwencje kolizyjnoprawne, także w dziedzinie prawa spadkowego. Oczywiście Unia Europejska dostrzegła zachodzący w tym obszarze zmiany i, w oparciu o postulaty Zielonej księgi Prawo spadkowe i testamenty przyjęło ostatecznie rozporządzenie o mieszanym, kolizyjnoprawnym i procesowym charakterze, czyli rozporządzenie nr 650/2012 z 4 lipca 2012r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia dziedziczenia. W oparciu zatem o to rozporządzenie, ale także o inne dotyczące jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach cywilnych, alimentacyjnych, małżeńskich i dotyczących

odpowiedzialności rodzicielskiej, insolwencyjnych udało się stworzyć europejską przestrzeń sądową, i jak twierdzi autor, ustanowić wręcz kolejną swobodę unijną, czyli swobodny przepływ orzeczeń sądowych.

Autor postawił sobie za główny cel badawczy ustalenie skali i treści swobody przepływu skutków prawnych regulowanej rozporządzeniem spadkowym. Autor postawił tezę, że jakkolwiek opisany wyżej przepływ istnienie i realizuje swobodę unijną, to nie jest wystarczający, ponieważ rozporządzenie zawiera regulacje nieprzystające już do aktualnych potrzeb społecznych i gospodarczych. Tematyka rozprawy doktorskiej odnosi się zatem do przepływu skutków prawnych na tle rozporządzenia spadkowego, ale z ograniczeniem rozważań do problematyki prawnoprocesowej. Sam temat rozprawy doktorskiej: „Przepływ skutków prawnych” dobrze oddaje omawianą problematykę, choć do tej pory zwykło się używać sformułowania swobodny przepływ orzeczeń, czy zasada wzajemnego uznania orzeczeń sądowych i pozasądowych. Autor zasadnie jednak wskazuje, że posłużenie się dotychczasowymi określeniem nie obejmuje swoim zakresem wszystkich sytuacji, a częściowo także jest nieprecyzyjne, ponieważ np. pojęcie „orzeczenie pozasądowe” nie istnieje. „Przepływem” objęte są bowiem orzeczenia sądowe oraz skutki prawne dokumentów urzędowych. Z tej perspektywy należy ocenić, że przedmiotowa rozprawa doktorska jest oryginalnym opracowaniem jurystycznego zagadnienia dotyczącym oceny skali i treści przepływu skutków prawnych w oparciu o rozporządzenie spadkowe, w zakresie uznania i wykonalności orzeczeń sądowych, dokumentów urzędowych w sprawach objętych zakresem rozporządzenia. Co prawda, zarówno w polskiej literaturze, jak i zagranicznej pojawiło się wiele opracowań dotyczących rozporządzenia spadkowego, ale żadne nie przedstawiało tak kompleksowo zagadnień dotyczących samego przepływu skutków prawnych, wraz z wnioskami *de lege ferenda*. Obecnie bowiem Komisja będzie przedstawiała Parlamentowi Europejskiemu sprawozdanie z wykonania rozporządzenia spadkowego, zatem uwagi zawarte w niniejszej rozprawie są aktualne i poszerza dyskusje dotyczące kierunku rozwoju europejskiego prawa spadkowego.

2. Uwagi szczegółowe

Autor dokonuje całościowej analizy przepływu skutków prawnych na tle rozporządzenia spadkowego, analizując wszystkie aspekty tej cyrkulacji, i biorąc pod uwagę wiele czynników, które mają, tak negatywny wpływ na efektywność tej cyrkulacji. Dokonał oceny, czy zachodzi uzasadnienie, aby przepływ skutków prawnych na tle omawianego rozporządzenia różnił się do przepływu istniejącego w oparciu o pozostałe rozporządzenia. Autor posłużył się metodami badawczymi, które pomogły zweryfikować podstawowy cel badawczy rozprawy doktorskiej W szczególności metoda historycznoprawna i prawnoporównawcza w rozdziale I, oraz metoda dogmatyczna interpretacji aktów prawnych w rozdziałach II do V . Uzasadniając posłużenie się metodą historycznoprawną uznał, że istotne jest ustalenie jaki był horyzont czasowy kształtowania się europejskiego prawa prywatnego międzynarodowego i międzynarodowego postępowania cywilnego po powstaniu Wspólnot Europejskich, aż do uchwalenia rozporządzenia spadkowego. Metoda komparatystyczna została wykorzystana w rozdziałach IV i V w celu ustalenia w jakim zakresie można zastosować praw krajowe do procedur europejskiej odnoszącej się do uznawania i wykonania orzeczeń, aby zachować jednak autonomiczność regulacji unijnej. Autor zasadnie analizował, jak wskazano wyżej, całościowo zagadnienie przepływu skutków prawnych na tle rozporządzenia spadkowego, czyli w płaszczyźnie czasowej, terytorialnej i przedmiotowej. Autor zauważył, że dla pełnej analizy przedmiotowego zagadnienia należy wziąć pod uwagę udział w przepływie tych skutków osób, które biorą udział w tej cyrkulacji, ale także organów stosujących prawo, których orzeczenia biorą udział w tym przepływie. Przepływ zatem skutków prawnych wywiera skutki w sferze prawa materialnego, i procesowego (głównie organów stosujących prawa procesowego). Autor słusznie dostrzegł, że przepływ skutków prawnych istnieje w przestrzeni czasowej i terytorialnej i obejmuje podmioty oraz dokumenty publiczne, oraz skutki prawne, które wynikają z tych dokumentów i tu mamy do czynienia z aspektem treściowym, ale konieczne stało się wyodrębnienie płaszczyzny procesowej oceny przepływu skutków prawnych, ponieważ przepisy dotyczące uznania i wykonalności orzeczeń sądowych, czy dokumentów urzędowych, ugód sądowych mogą mieć wpływ na zakres tej cyrkulacji. Chodzi o unormowania, które mogą ograniczać lub rozszerzać przepływ

skutków prawnych.

Autor, aby zrealizować swój główny cel badawczy, wytyczył kilka też pomocniczych:

- realizacja swobody przepływu skutków prawnych zależy od wzajemnego zaufania pomiędzy państwami członkowskimi,
- swoboda przepływu skutków prawnych została ograniczona przez wyłączenie notariuszy z zakresu pojęcia „sądu”, w rozumieniu art. 3 ust. 2 *ers*;
- swoboda przepływu skutków prawnych dotyczących dziedziczenia ogranicza umieszczenie dokumentów poświadczających prawo do spadku wydawanych przez notariuszy jako dokumentów urzędowych na podstawie przyjmowania;
- nieuzasadnione jest pozostawienie wymogu uzyskania *exequatur* w rozporządzeniu spadkowym;
- europejskie poświadczenie spadkowe jest instrumentem prawnym, powodującym wątpliwości co do jego możliwej treści i przez to w praktyce powstają problemy z jego wykorzystaniem.

3.Struktura pracy

Rozprawy doktorska składa się z pięciu rozdziałów, wstępu i zakończenia. Pierwszy rozdział dotyczy zagadnień historycznoprawnych, dzięki czemu autor zarysował perspektywę czasową przepływu skutków prawnych, jak wskazano wcześniej, od momentu powstania Wspólnot Europejskich, Unii Europejskiej do czasu przyjęcia rozporządzenia spadkowego. Autor zauważał zasadnie, że początkowo regulacja dotyczące przepływu skutków prawnych na gruncie kolizyjnoprawnym i procesowym dotyczyła zasadnicze celów gospodarczych, a dopiero w następnym etapie rozwoju współpracy europejskiej zauważono, że istotne znaczenie dla realizacji europejskich, np. swobody przemieszczania się osób, ma także regulacja stosunków pomiędzy osobami fizycznymi *inter vivos*, a następnie *mortis causa*. W rozdziale II autor ustalił pojęcie „współpraca sądowa w sprawach cywilnych mających skutki transgraniczne w oparciu o zasadę wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych i pozasądowych. Tu zajął się ustaleniem treści pojęcia: „zasada wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych i pozasądowych”, w kontekście realizacji swobody przepływu skutków prawnych. W tym zakresie przeanalizował pojęcia: „sąd”, „sprawa cywilna”, orzeczenie, transgraniczność.

Uznał zasadnie, że np. odnośnie do pojęcia „sąd”, to zostało ono ujęte zbyt wąsko, ponieważ wykluczono z jego zakresy przedmiotowego notariuszy europejskich, którzy zwykle wystawiają EPD. Stąd też zasadny wniosek autora, że poświadczenie dziedziczenia uczestniczył w unijnym obrocie prawnym transgranicznym w procedurze przyjmowania dokumentów urzędowych, co nie jest satysfakcjonujące dla obywateli, którzy potrzebują zapewnienia im pełnej ochrony prawnej, co powoduje znaczące organicznie swobody przepływu skutków prawnych na tle rozporządzenia spadkowego. Natomiast pojęcie „sprawa cywilna” analizowano w zestawieniu z pojęciem zawartym w rozporządzeniu: „sprawy dotyczące dziedziczenia majątku po osobach zmarłych”. Ta analiza doprowadziła autora do słusznej konkluzji, że nie można tego pojęcia odnosić do porządków krajowych państw unijnych, ponieważ należy uwzględnić, czy ich wykładni kontekst międzynarodowy rozporządzenia spadkowego i jego autonomiczny charakter.

W rozdziale III autor zajmuje się już treściowa płaszczyzna przepływu skutków prawnych na tle rozporządzenia spadkowego i ustala jakie skutki prawne mogą wywrzeć skutek ma obszarze innego państwa oraz prawa którego z państwa powinno regulować te kwestie. Jak wskazuje autor, rozporządzenie spadkowe określa cztery rodzaje dokumentów, na podstawie których następuje przepływ skutków prawnych: orzeczeń sądowych, dokumentów urzędowych, ugód sądowych i europejskiego poświadczenia dziedziczenia. Zachodzą tu różnice w zakresie procedury uzyskania skutku w postaci przepływu skutku prawnego na podstawie każdego z tych dokumentów. Autor dokona w tym miejscu analizy skuteczności - uznania i wykonalności, stwierdzenia wykonalności na podstawie orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE. Wskazano tu np., że przepływem skutków prawnych będą objęte także orzeczenia o procesowym wyłącznie wymierze, o ile będą wywoływały skutki w innym państwie członkowskim.

W kolejnym, czwartym rozdziale, autor dokonał oceny procedury uznania i wykonalności, a także w przedmiocie przyjmowania i stwierdzenia wykonalności dokumentów urzędowych oraz stwierdzenia wykonalności ugód sądowych, czyli na podstawie art. 39-61 ers zgodnie z celem, jakim jest realizacja swobody przepływu skutków prawnych i z perspektywy tego, czy te regulacje wzmacniają, czy przeciwnie -ograniczają swobodę przepływu skutków prawnych. Autor zauważył, że przepis art. 39 ust. 2 ers daje możliwość wystąpienia w wnioskiem negatywnym, czyli o nieuznania orzeczenia. Autor opowiada się przy tym, za odstąpieniem w

rozporządzeniu spadkowym od procedury *exequatur*, oraz że pozostawianie jedynie skutku dowodowego dla dokumentu urzędowego stanowi zbyt dalekie ograniczenie swobody przepływu skutków prawnych na tle rozporządzenia spadkowego.

W ostatnim rozdziale, autor zajmuje się oceną europejskiego poświadczenia spadkowego, czyli w zakresie tego, czy dla obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej korzystniejsze jest posługiwanie się instrumentami krajowymi, czyli np. postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku, czy poświadczeniem dziedziczenia wydawanym przez notariuszy w Polsce, czy może europejskim poświadczeniem dziedziczenia. Autor przeanalizował krąg podmiotów, które mogą wystąpić o wydanie europejskiego poświadczenia spadkowego, i które mogą z niego skorzystać, oraz zakres skutków objętych przepływem w ramach tego europejskiego poświadczenia.

4. Uwagi formalne

Pod względem formalnym praca nie budzi zastrzeżeń. Tematyka rozprawy doktorskiej ma uniwersalny zasięg, więc w sposób naturalny autor musiał się oprzeć na literaturze zagranicznej. Autor korzysta zatem z licznej literatury zagranicznej i polskiej, dorobku prawnego Unii Europejskiej, w tym dokumentów Komisji Europejskiej, orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, ale także uregulowań krajowych dotyczących uznania i wykonalności orzeczeń sądowych, dokumentów urzędowych, czy ugód sądowych. Nie budzą zastrzeż sposoby cytowania i wykorzystania poglądów innych autorów.

5. Wnioski końcowe

W mojej ocenie, rozprawa doktorska pt. napisana przez mgra Piotra Machnija stanowi samodzielną pracę naukową, o oryginalnym temacie, wcześniej niebędącym przedmiotem badań naukowych, i tym samym stanowi podstawę do dalszych kroków w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora nauk społecznych, specjalność prawo na podstawie ustawy z 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce i stanowi podstawę do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Niniejsza rozprawa poświęcona została przepływowi skutków prawnych na tle rozporządzenia spadkowego Unii Europejskiej i zawiera analizę procesową tego zagadnienia, z perspektywy oceny realizacji swobody unijnej przepływu orzeczeń sądowych dokumentów urzędowych, ugód sądowych,

wzmacniających swobodę przepływu osób, kapitału, usług w Unii Europejskiej. Praca zawiera oryginalne uwagi i wnioski, w tym wnioski *de lege ferenda*, szczególnie wzbogacające dyskusje nad rozwojem rozporządzenia unijnego w zakresie spraw spadkowych.

Prof. dr hab. Jacek Gołaczyński

Jacek
Gołaczy
ński

Elektronicznie
podpisany przez
Jacek Gołaczyński
Data: 2025.07.28
08:12:54[®] +02'00'